

Accions i reflexions en l'organització d'un arxiu monàstic: el monestir de Sant Benet de Montserrat

[[Traducción automática al español](#)]

[NÚRIA JORNET I BENITO](#)

Facultat de Biblioteconomia i Documentació

jornet@ub.edu

Opcions

[Imprimir](#)

[Recomanar](#)

[Citació](#)

[Estadístiques](#)

[<meta />](#)

[Metadades](#)

Resum [[Abstract](#)] [[Resumen](#)]

L'article descriu l'experiència d'organització de l'arxiu del monestir de Sant Benet de Montserrat, institució que en l'actualitat acull un dels fons més significatius en la història monàstica catalana: el de les primeres clarisses de Barcelona. L'autora comenta les grans fases del projecte i aprofita l'avinentesa per reflexionar a l'entorn del tractament i de l'estudi arxivístic d'un arxiu d'aquesta tipologia.

1 Introducció

La conservació d'un fons documental monàstic que arrenca de la dècada de 1230, la continuïtat històrica de la institució productora que hi ha al darrere i la voluntat d'organitzar, conservar i difondre aquest llegat arxivístic en el present són sens dubte elements significatius a l'hora d'emprendre una intervenció arxivística. Aquestes tres variables són presents en el cas que exposarem: el projecte d'organització i l'estudi historicoarxivístic de l'arxiu del monestir de Sant Benet de Montserrat. Hi afegiríem també que, des del punt de vista de la història monàstica, ens trobem amb el primer monestir de monges clarisses fundat en terres catalanes: un fet que permet traçar la història fundacional de les cases del segon orde franciscà a Catalunya.

La institució monàstica com a tal arrenca durant la dècada de 1230 al raval de la ciutat de Barcelona (fora muralles aleshores, però en una zona propera al que esdevindrà ben aviat el pol econòmic de la Barcelona medieval i moderna, el barri de la Ribera, i en concret a l'actual parc de la Ciutadella). En els seus orígens es barregen les dades que ens aporten els documents d'arxiu i els elements d'un relat llegendari fundacional: en el primer cas, la nova casa de les damianites (nom donat a les primeres clarisses) arrenca el 1236 a partir de la demanda d'un grup de dones penitents, beguines o beates, que s'han assabentat del projecte de santa Clara a sant Damià i volen constituir-se en "monges pobres recluses de l'orde de Sant Damià" (com les que paral·lelament han anat sorgint en terres de l'Úmbria i la Toscana italianes). En la llegenda se situa la data l'any 1233 i, sobretot, es dona protagonisme a les dues deixebles i familiars de la mateixa Clara d'Assís, Agnès i Clara, que haurien arribat de manera miraculosa a la platja de Barcelona i que haurien mantingut una aurèola de santedat que les va fer mereixedores de culte i devoció per part de la comunitat i del poble (fet que va conduir a l'obertura d'un procés de beatificació el 1912).

No és qüestió de precisar aquí la història d'aquesta institució, el monestir de Sant Antoni de Barcelona de l'orde de Santa Clara.¹ Tan sols comentem els principals episodis de la seva llarga i, com veurem, atzarosa història: el 1513 la comunitat demana incorporar-se a la família benedictina, congregació sota la qual es manté en l'actualitat. El 1714, amb motiu de la Guerra de Successió, el bombardeig sobre Barcelona i la posterior construcció de la Ciutadella, la comunitat perd la seva seu originària i la monarquia espanyola li cedeix el Saló del Tinell i altres espais del Palau Reial de Barcelona; aquí s'estaran fins a la Guerra Civil espanyola. Aleshores, i després d'un període d'incertitud i d'alguns intents de

reagrupament de la comunitat en una nova seu, les monges benedictines de Santa Clara de Barcelona són acollides a l'església de Santa Cecília de Montserrat. Poc després, el 1952, la comunitat s'uneix al monestir de benedictines de Sant Benet de Mataró i crea una nova institució, el monestir de Sant Benet de Montserrat, que es traslladarà a les dependències de l'antic Hotel Marcet, a la mateixa muntanya de Montserrat. Una nova comunitat, doncs, que a hores d'ara s'enfronta al segle XXI, conscient, però, de les seves arrels, que conserva, com veurem, amb l'arxiu i amb els cossos de les dues santes fundadores.

2 Planificació del projecte d'organització de l'arxiu de Sant Benet de Montserrat

Pròpiament, el projecte s'inicià el 2001, quan coincidiren dues voluntats i desigs diferents: el meu, d'estudiar l'origen d'una comunitat monàstica femenina, el qual va donar perfil a la meua tesi doctoral; i el de l'actual comunitat, de reorganitzar i conèixer més a fons la documentació conservada. S'originava, així, l'oportunitat d'obrir dues línies d'acció paral·leles però clarament interconnectades: una intervenció pròpiament arxivística i de tractament documental, i una altra d'històrica, de coneixement de la institució productora que clarament era un pas important, si bé no necessari, en l'organització de l'arxiu i en l'estudi de la seva història arxivística. Per a la comunitat era l'oportunitat d'emprendre un procés de reorganització de l'arxiu i d'instal·lació en un nou espai, que s'adequés als requeriments de l'arxivística contemporània i a les directrius bàsiques de conservació respectivament. El procés coincidia, a més, amb la presa de possessió d'una nova arxivera, la germana priora, que es formaria en aquest camp. Els objectius de la intervenció foren, d'una banda, un tractament arxivístic modern, amb l'automatització dels processos de classificació i descripció, i de l'altra, la instal·lació dels diferents fons en un espai i amb uns equipaments adequats. I, com a rerefons, la configuració progressiva d'un servei d'arxiu pròpiament dit: quins instruments es creaven ("quadre de classificació", "base de dades-inventari" i "guia de l'arxiu"), per a quins usuaris (la mateixa comunitat, la congregació monàstica i els investigadors externs), quin reglament d'accés es podia plantejar² i quines accions es podien planificar més a llarg termini (restauració de documents malmesos, digitalització de documents amb vista a ser consultats, accions concretes per a col·leccions especials —de fotografies i de segells—, recerca de documentació dispersa, etc.). En aquest darrer aspecte, és evident que el treball encara no ha finalitzat.

2.1 Els precedents: un marc bibliogràfic de referència

Quins precedents podíem tenir en compte a l'hora de tirar endavant aquesta intervenció arxivística? O, en altres paraules, quin és —o era en el moment d'iniciar la tasca a l'arxiu— el panorama bibliogràfic dels arxius eclesiàstics monàstics? No és el moment d'entrar en els detalls sobre aquesta qüestió. El cert és que parlar a hores d'ara, i en el marc de l'arxivística espanyola, dels arxius de monestirs presenta una clara dificultat de partida, atesa la poca bibliografia que hi ha sobre el tema i les poques experiències que s'han fet o es coneixen sobre l'organització d'aquest tipus de fons.

Els estudis sobre arxius monàstics i conventuals han estat realitzats majoritàriament des del punt de vista històric,³ de la paleografia o de la diplomàcia.⁴ En aquest sentit han consistit bàsicament en les transcripcions i registres dels principals corpus de documentació conservada, especialment la d'època medieval i en suport pergamí, i han servit com a eina auxiliar per a un objectiu erudit o d'investigació històrica.⁵ Poques vegades l'estudi ha comportat donar a conèixer el perfil del fons arxivístic, amb la seva estructuració en sèries i o conjunt de documents seriatos, que responen a una mateixa tipologia i són resultat d'una mateixa activitat per part de la institució productora.⁶ I en aquest sentit són pocs, encara, els projectes d'organització de l'arxiu i de descripció dels seus documents que puguin oferir models viables i aplicables a altres institucions eclesiàstiques similars.⁷ Manquen, finalment, estudis que tinguin en compte l'arxiu d'aquella comunitat monàstica i conventual dins d'una òptica més àmplia que el situïn en una història dels arxius i de la pràctica arxivística.⁸

2.2 Els precedents: les actuacions arxivístiques a l'arxiu de Sant Benet de Montserrat

En el moment d'iniciar el projecte de reorganització de l'arxiu, aquest darrer presentava una organització força favorable, si ho comparem amb altres fons eclesiàstics en particular i privats en general. Quant a la instal·lació física, els volums i lligalls s'ubicaven en capsos d'arxiu de cartró; els pergamins (inclosa la sèrie de cartes de professió) es trobaven estesos en grans carpetes. Quant al tractament arxivístic pròpiament dit, l'arxiu disposava, pel que fa al fons de l'antic convent de Sant Antoni i Santa Clara, d'un inventari general de llibres i lligalls, que arrenca de la labor de la germana arxivera Plàcida de Genescà (1843–1913): 1.127 unitats documentals identificades amb un número àrab, descrites breument amb un títol més o menys indicatiu (plet, comptabilitat, inventari, etc.) i la seva signatura topogràfica (97 capsos). Pel que fa als pergamins de les planeres, estaven descrits en unes fitxes de paper, d'amplitud i contingut molt desiguals. Pel que fa al fons de Sant Benet de Mataró, disposàvem d'un inventari general de llibres i lligalls, d'estructura similar a l'anterior (99 unitats documentals disposades en quatre capsos).

L'inventari i la reorganització del fons van comportar la descoberta d'antics instruments arxivístics (inventaris i índexs) que responien a l'antiga organització que va marcar l'"escriptura" Sebastià Roger durant els darrers anys del segle XVI (1597–1600); i que, tanmateix, es va desfigurar al llarg dels segles posteriors, i en especial amb la nova organització del final del segle XIX, per la intervenció de l'arxivera Plàcida de Genescà.

2.3 Primera fase d'actuació a l'arxiu de Sant Benet de Montserrat: la identificació dels fons

L'arxiu monàstic de Sant Benet de Montserrat (AMSBM) és la convenció que hem utilitzat per anomenar el servei d'arxius que en l'actualitat custodia i tracta un seguit de fons lligats a una institució concreta: el monestir de Sant Benet de Montserrat. Com a institució monàstica és, com dèiem, la successora d'altres dues institucions, fusionades l'any 1952, el monestir de Sant Antoni i Santa Clara de Barcelona (1233/37–1952) i el monestir de Sant Benet de Mataró (1881–1952) i, consegüentment, acull els fons procedents de la vida comunitària d'aquests tres organismes. L'arxiu del monestir de Sant Benet és, doncs, un arxiu de titularitat privada que acull, conserva i organitza dos fons històrics tancats, que provenen de les dues institucions precedents, i gestiona l'arxiu viu de l'actual comunitat de Sant Benet de Montserrat (1952–...).

2.4 Segona fase d'actuació: la tria d'un programa d'automatització de la classificació i descripció de l'arxiu

El programari escollit va ser el *CDS/ISIS* (versió *WINISIS*, o per a *Windows*), un sistema de gestió documental elaborat per la UNESCO des de 1985 dins del seu Programa general d'informació, concebut per donar suport a l'automatització d'unitats d'informació, en especial les biblioteques. La UNESCO distribueix el programa gratuïtament, ja que un dels primers objectius és contribuir al desplegament de les noves tecnologies de la informació en els països en vies de desenvolupament, com també en associacions sense ànim de lucre. No ens estendrem en aquest capítol de les prestacions tècniques que incorpora el programa *CDS/ISIS*, ja que escapa àmpliament als objectius d'aquesta exposició. Entre els punts forts d'aquest programa destaca, com ja hem esmentat, la gratuïtat, especialment indicada per a arxius petits o mitjans, per a organitzacions que disposen de pocs recursos o mancades d'una partida específica destinada a un servei d'arxius. No requereix un hardware sofisticat, ni cal específicament personal informàtic per dur a terme la implantació, i en aquest sentit l'arxiver o arxivera pot dissenyar la seva pròpia base de dades. D'altra banda, el fet que tècnicament permeti establir interrelacions entre registres de la mateixa base de dades fa que el programa sigui idoni per a la descripció arxivística, ja que relaciona jeràrquicament la informació i permet establir relacions interdependents entre els diferents nivells de la descripció (fons i sèries, sèries i documents). En aquest sentit es compleix la filosofia de la norma internacional de descripció arxivística (*ISAD (G)*), és a dir, donar la informació descriptiva pertinent. El sistema permet recuperar la informació descrita i entrada, com qualsevol altre

sistema de gestió documental, i, quant a sistemes de seguretat, pot incorporar nivells d'accés segons el tipus d'usuari (interns i externs). Finalment, incorpora presentacions de sortida diverses i elaborades, que permeten la impressió dels més clàssics instruments descriptius ("inventari") o d'altres eines arxivístiques ("quadre de classificació").⁹

Atenent a les nostres necessitats, i amb l'anàlisi de l'arxiu i dels seus fons documentals, i considerant també el servei d'arxiu requerit, la Dra. Remei Perpinyà i Morera, professora de la Universitat Autònoma de Barcelona, marcà justament la idoneïtat d'aquest programari, sobre el qual dissenyà dues bases de dades diferenciades però amb una estructura idèntica: una que serveix per a la descripció de fons i sèries, i l'altra, per a la descripció d'unitats documentals. Les dues estan interrelacionades, de manera que cadascuna només té en compte els camps que li són propis per a la descripció de l'àmbit corresponent i, per tant, només s'ha de donar informació pertinent en la unitat de descripció que s'està descrivint, ja que les unitats de descripció de jerarquia inferior hereten la informació de les de jerarquia superior. Ambdues segueixen els camps de la ISAD (G). El codi de classificació és el camp que estableix el lligam entre els diferents nivells de la descripció.¹⁰

2.5 Tercera fase d'actuació: la intervenció en el fons més antic i emblemàtic, el fons de Sant Antoni i Santa Clara de Barcelona

Els principals problemes amb què ens hem trobat en aquest projecte de reorganització de l'arxiu han estat, d'una banda, dificultats quant a la identificació de les sèries i, conseqüentment, en la descripció i classificació final de la documentació. Bona part dels llibres i lligalls del fons de Sant Antoni i Santa Clara no estaven prou descrits, i molts quedaven sumàriament identificats amb el títol de "comptabilitat" o amb altres termes genèrics; problema que també afectava alguns dels pergamins, sumàriament descrits, sobretot els que incidien en aspectes més socioeconòmics (establiments, per exemple). Per tant, un dels primers objectius del projecte ha estat procedir a l'anàlisi de documents i a la identificació de sèries, que ens permeti de manera paral·lela confeccionar el quadre de classificació; i, progressivament, completar la descripció de cada unitat documental a través de la base de dades confeccionada segons l'estructura de camps i les regles descriptives de la norma internacional de descripció arxivística (ISAD (G)). En la recerca històrica complementària que s'ha dut a terme s'ha pogut comprovar que també calia revisar els inventaris i instruments descriptius antics, ja que en alguns casos no disposàvem de document i sí de fitxa de paper manual. A això, calia sumar-hi el fet que teníem uns volums de transcripcions fetes per Plàcida de Genescà; en aquest cas hem comprovat que algunes transcripcions de documents no en conservaven l'original; i, a la inversa, molts documents originals conservats no tenen una transcripció feta per l'arxivera esmentada a la fi del segle XIX i principi del XX. D'altra banda, els *inventaris e registres* o els *llibres e inventaris* del segle XVI ens podien donar pistes amb vista a la descripció i classificació de la documentació, i aportaven, sens dubte, unes dades interessants a l'hora de redactar el capítol de la "història arxivística" del fons.

Per adequar-nos als pressupostos de l'arxivística contemporània, també era interessant situar la documentació en una estructura que reflectís la mateixa institució productora, les seves funcions (culte, administració, etc.), càrrecs administratius (sagristia, procuració, etc.) o directament les seves tipologies documentals (llibres del procurador, plets, etc.). Es tractava, doncs, d'organitzar la documentació i situar-la en les seves agrupacions documentals, seccions o grups de sèries i sèries, per formar el quadre de classificació. Quadres de classificació en plural, de fet, ja que cadascun dels fons identificats, tres en total, haurà de disposar d'un quadre de classificació. Pensant en l'ordenació i l'accés a la documentació, s'ha convingut a no generar una altra signatura arxivística i, per tant, no s'han modificat els números antics. Únicament s'ha variat la signatura topogràfica dels manuals, atès que la seva disposició final a les capses reproduïx el quadre de classificació (de manera que en una mateixa capsa trobem una mateixa sèrie o tipologia).

2.5.1 El quadre de classificació del fons de Sant Antoni i Santa Clara de Barcelona

Un primer pas consistí, doncs, en l'establiment d'un quadre de classificació per continuar amb la descripció pròpiament dita, seguint la norma de descripció arxivística establerta (descripció multinivell, amb elements de descripció obligatoris segons el nivell) i les pautes més concretes amb vista a la introducció de les dades.¹¹

Un quadre de classificació esdevé un instrument imprescindible per a la classificació i ordenació dels documents del fons, com també l'estructuració jeràrquica de les seves sèries documentals.¹² Elaborar-lo sempre comporta l'anàlisi de cada unitat documental i la paral·lela identificació i definició de les diverses sèries o agrupacions. Un cop realitzat, aporta un primer instrument descriptiu i informatiu del fons, una panoràmica funcional de la institució productora, dels principals grups de documentació, els temes i la cronologia dels documents organitzats que els usuaris poden trobar en el fons.

L'establiment d'un quadre de classificació ha de respondre a l'estructura funcional i tipològica que ens ofereix el mateix fons. En aquest sentit, un dels "lemes" de l'arxivística és, justament, considerar com aquest quadre reflecteix o hauria de reflectir la institució productora, i com aquest "esquelet" és en certa manera específic, "individual i intransferible", no exportable a altres institucions. Si aquesta premissa és absolutament certa, també ho és que en les darreres dècades s'està treballant per a la normalització de les pràctiques arxivístiques, que permeti trobar models, esquemes que serveixen per a més d'una institució-arxiu, si més no d'aquelles que comparteixen una mateixa organització i poden, doncs, produir documents d'arxiu força equivalents. Si en l'àmbit de la documentació pública ja podem ressenyar alguns treballs importants en aquesta línia,¹³ a hores d'ara són més escasses les experiències en l'organització d'arxius monàstics o conventuals que puguin oferir una identificació de sèries o quadres de classificació en part vàlids i exportables o que serveixin, si més no, com a pauta de referència.¹⁴

Tot procés de classificació¹⁵ comporta un joc entre la identificació, el manteniment i el respecte d'algunes de les pautes de classificació ja existents, i l'establiment de nous criteris que permetin fer més visible l'estructura interna del fons i representar la jerarquia entre les diferents parts que el componen. En el cas concret de Sant Antoni i Santa Clara era evident que el fons va ser sotmès a una primera organització, al final del segle xvi, obra de Sebastià Roger, que fou pensada, en gran part, sobre la base del valor primari (inicial) dels documents, incidint fins i tot en aspectes de producció de nous documents. Una nova organització, encapçalada per l'arxivera-bibliotecària-historiadora del monestir, Plàcida de Genescà, al final del segle xix atorgà al fons el perfil bàsic que coneixem en el moment de portar endavant l'actual projecte d'organització i descripció. En la línia de la pràctica arxivística de la seva època, va alterar alguna de les pautes anteriors i va crear, per exemple, la col·lecció de pergamins, situats en carpetes o subgrups que a vegades responien a algun criteri evident (temàtic) i en general responien a una seqüència cronològica. Aquesta intervenció arxivística feta amb posterioritat a la producció dels documents és, com dèiem, la que ha donat al nostre fons el perfil bàsic. A grans trets, hem optat per respectar-la, recuperar algunes de les sèries o agrupacions ja existents i crear-ne ex novo seguint les pautes de classificació més habituals i que haurien pogut ser seguides pels mateixos productors (per exemple, hem creat sèries d'unitats documentals d'una mateixa tipologia documental, com ara els llibres del procurador; les sèries referides a una mateixa qüestió, com ara un plet o contenció; o les que derivem de l'administració d'una determinada institució, com ara els beneficis o les causes pies).

Una vegada identificades les sèries ja existents i definides les noves, les hem situades d'una manera lògica i jeràrquica en grans grups o seccions, que facilitin la comprensió del conjunt i ofereixin una primera panoràmica d'allò que conserva el fons. Un dels grans grups, especialment rellevant, és el que està format d'acord amb el suport documental; això és, la col·lecció de pergamins que es formà en un moment determinat acollint tipologies documentals diverses i en bona part extreïdes de l'"estructura" original. Finalment, s'ha considerat convenient integrar com un epígraf del quadre, i entesa també com a col·lecció (bibliogràfica, en aquest cas), el que seria la "biblioteca" monàstica de la comunitat clarissa.

La descripció del fons de Santa Clara és una tasca encara oberta. Tanmateix, tot i partir tant de l'estudi històric com del coneixement progressiu del fons, amb vista a la identificació de les sèries i l'establiment del quadre de classificació, ja s'ha pogut redactar una guia de l'arxiu. Aquesta publicació, de caràcter intern, explica tot el procés d'organització de l'arxiu, presenta l'arxiu de Sant Benet de Montserrat, amb els seus tres fons, i dóna a conèixer el fons més antic i emblemàtic: el de Sant Antoni i Santa Clara, sobre el qual s'ha treballat. Per això, s'han aprofitat els principals camps de la ISAD (G), adequats per a la descripció de fons: nom i història del productor/organisme, història arxivística (la funció d'arxiu a la institució; les actuacions arxivístiques i les responsables de l'arxiu; el dipòsit d'arxiu: ubicació al monestir, trasllats, pèrdues i dispersió de documents),¹⁶ cronologia (dates de producció / dates de formació), volum i metres lineals, suports i classes de documents, llengües i escriptures dels documents, i abast i contingut (tipologies documentals més significatives del fons analitzat).

3 Algunes reflexions

- a. La tasca d'organització d'un fons monàstic és molt important per a la mateixa recerca històrica, i no solament a la inversa. La mateixa funció de l'arxiu, el paper de l'arxiu i de les germanes arxiveres, la consciència o no d'aquest patrimoni documental per part de la institució productora, les intervencions arxivístiques que s'hi realitzaren, acompanyen la trajectòria històrica en el sentit tradicional de la comunitat.
- b. La tasca d'organització de l'arxiu monàstic s'entén des de la mateixa comunitat com un element definidor de la seva identitat. L'arxiu, els documents custodiats a les "caixes de les cartes i pergamins", ben presents en la documentació —als inventaris, per exemple—, s'han sentit com un element que ha ajudat a marcar la continuïtat en el temps i en la història, per damunt d'adscripcions a famílies monàstiques diverses o d'ubicacions diferents. I aquestes caixes han acompanyat els vaivens de la institució al llarg del temps: de la Ciutadella a la plaça Reial, i de Barcelona a la muntanya de Montserrat. En aquesta funció, aquestes "caixes" sempre han estat acompanyades d'unes altres: les de les santes, on s'han conservat els cossos de les dues mares fundadores de la comunitat, Agnès de Peranda i Clara de Porta o de Janua. Sense aquesta consciència d'identitat i sense la voluntat de conservar i mantenir aquests dos pilars de la memòria —les caixes dels documents i les caixes de les santes—, no es pot entendre la conservació d'un conjunt documental prou significatiu, malgrat les pèrdues evidents.
- c. L'anàlisi de la funció d'arxiu al llarg de la història de la institució és un element que pot explicar processos històrics interessants, com són el paper i la funció d'aquest dipòsit de memòria escrita i la seva relació amb el poder, amb l'exercici del poder, i amb les principals línies d'una evolució històrica de llarga durada o macrohistòrica (processos de concentració de poder, centralització administrativa, reforçament de les estructures de poder de l'Estat i de l'Església, reformes eclesiàstiques, etc.). Pot ser, doncs, com dèiem en començar aquest epígraf, un element d'anàlisi històrica.
- d. El descobriment de projectes d'organització d'arxius en el passat ens permet analitzar intervencions i pràctiques arxivístiques interessants que ens ajuden a construir una història dels arxius i de l'arxivística, com la de Sebastià Roger al final del segle xvi o la de la monja Plàcida de Genescà al segle xix. Ambdues intervencions se situen en dos moments de la història dels arxius, diferents i significatius.
- e. El descobriment de projectes d'organització d'arxius en el passat ens permet traçar el perfil dels arxivers, dels responsables de la custòdia i la gestió d'aquest patrimoni. I ens permet fer visible el paper —mai prou reconegut— dels arxivers de la institució i, en el nostre cas, de les monges arxiveres (*archiveres* és el nom que reben en la mena de reglament de l'arxiu que l'escrivent Sebastià Roger redacta per al projecte d'organització de l'arxiu de les benetes —antigues clarisses— en la dècada de 1590).
- f. El patrimoni documental que custodia l'Església, a banda del seu valor com a

patrimoni cultural de la societat, també és valorat des de dins de l'Església per la seva funció pastoral i en la seva especificitat concreta. No cal perdre de vista, doncs, que els arxius i els documents són entesos alhora com a instruments de la pastoral de l'Església (memòria de l'evangelització i referència a la tradició) i com a factor de cultura.¹⁷

- g. Davant d'aquests projectes d'organització i estudi de fons monàstics, se'ns fa evident la necessitat que s'integrin en equips interdisciplinaris més amplis.¹⁸
- h. Així mateix, se'ns fa evident la necessitat que tinguin un bon suport de la institució i que s'integrin, també, en projectes més amplis de conservació del patrimoni documental, bibliogràfic i artístic.

Data de recepció: 15/02/2007. Data d'acceptació: 16/03/2007

Notes

¹ Núria Jornet, *Sant Antoni de Barcelona: origen d'un monestir i configuració d'un arxiu monàstic (1236–1327)*. Tesis doctoral inèdita (Barcelona: Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona, 2005). En la documentació, el monestir rep el nom de *Sant Antoni*, *Sant Damià* (època clarissa), mentre que en l'etapa benedictina és més freqüent el de *Santa Clara*.

² Si seguim el *Reglamento de archivos eclesiásticos españoles* (1976), es pot accedir als documents de més de 75 anys. Si seguim amb atenció les darreres instruccions donades als responsables dels arxius des de la Conferència Episcopal Espanyola, es fa referència a un arxiu històric, consultable per persones foranes, si les persones ja no viuen o el grup de germanes que van conviure amb elles ja han desaparegut. I l'única data mencionada és passats 100 anys o quan la comunitat ho consideri convenient. L'arxiu viu o administratiu només és consultable per a les persones de la comunitat; i es recomana que la documentació dispersa per la comunitat (majordomia, informes i correspondència de l'abat o abadessa, sagristia, etc.) es transfereixi cada any, o quan s'ha conclòs un període, a l'arxiu administratiu. Aquesta documentació només és consultable per a les persones de la comunitat (*Reunión de responsables de archivos de monasterios y conventos*, Conferència Episcopal Espanyola, 5 d'abril de 2005).

³ Cal valorar, tanmateix, algunes aportacions que, des d'un vessant més propi de la història del dret, analitzen la legislació arxivística monacal com a font per a l'estudi de la producció de documents: María Luisa García Valverde, "Legislación archivística monacal durante el siglo xvi, a Tomás Quesada Quesada. Homenaje. (Granada: Universidad de Granada: Facultad de Filosofía y Letras, 1998), p. 719–739; "El Concilio de Trento: una aproximación a la organización archivística monacal", *Cuadernos de Historia Medieval y Ciencias y Técnicas Historiográficas*, núm. 20–21 (1996), p. 119–138.

⁴ Una anàlisi que aporta, tanmateix, un camí i un model per continuar és l'aportació de l'historiador de l'orde, José García Oro, sobre l'arxivística i la diplomàtica franciscanes. Ofereix un repàs ben documentat dels oficis i documentació de l'orde franciscà (ministre general, provincial, custodis, guardians dels convents i capítols) i els seus respectius documents (llibres de novicis, inventaris de béns, inventaris i catàlegs de biblioteques, llibres de visita, ordenacions capitulars, *liber rationum / liber conventum*, *liber benefactorum*, etc.), així com el procés d'arxivament i registre que es documenta en les províncies franciscanes espanyoles i, en especial, en alguns convents de la província de Santiago (Salamanca), Castella (Valladolid) i Aragó (Terol). José García Oro, "La documentación franciscana española: Notas para una archivística y diplomática franciscanas", *Archivo Ibero-Americano*, núm. 42, (1982), p. 7–74.

⁵ Seria inabastable anomenar tota aquesta producció bibliogràfica, de resultats i qualitats desiguals. Des de la seva perspectiva estrictament historiadora-paleògrafa-diplomatista, destaquem els treballs de Gregoria Caveró Domínguez, *Catálogo del fondo documental del monasterio de Santa Clara de Astorga* (León: Centro de Estudios e Investigación San Isidoro: Archivo Histórico Diocesano, 1992); *Catálogo del fondo monástico de San Miguel de las Dueñas* (León: Universidad de León, 1994). O el recull d'estudis *Órdenes monásticas y archivos de la iglesia. Santoral hispano-mozárabe en España. Actas del IX Congreso de la Asociación de Archiveros de la Iglesia en España*. Oviedo, 1995 (*Memoira ecclesiae*, 6–7). En l'àmbit català: Josep M. Pons Guri, *El Cartoral de Santa Maria de Roca Rossa* (Barcelona: Fundació Noguera, 1984); Jesús Alturo, *L'arxiu antic de Santa Anna de Barcelona del 942 al 1200: aproximació històrico-lingüística* (Barcelona: Fundació Noguera, 1985); P. Mora, L. Andrinal, *Diplomatari del monestir de Santa Maria de la Real de Mallorca 1361–1386* (Barcelona: Fundació Noguera; Lleida: Pagès, 1993); Pere Puig, *El monestir de Sant Llorenç del Munt sobre Terrassa: diplomataris dels segles x i ix* (Barcelona: Fundació Noguera; Lleida: Pagès, 1995); Josep M.

Marquès, *Col·lecció diplomàtica de Sant Daniel de Girona: 924–1300* (Barcelona: Fundació Noguera; Lleida: Pagès, 1997); Xavier Pérez i Gómez, *Diplomatari de la Cartoixa de Montalegre (segles x–xii)* (Barcelona: Fundació Noguera, 1998); Jesús Alturo, *Diplomatari d'Alguaire i del seu monestir santjoanista de 1076 a 1244* (Barcelona: Fundació Noguera; Lleida: Pagès, 1999); Isabel Navascués, Carme Bello, Gener Gonzalvo, *Inventari de l'arxiu del monestir de Santa Maria de Vallbona* (Barcelona: Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya, 1992).

⁶ A tall individual cal ressaltar, tanmateix, els estudis d'Olga Domínguez Gallego en l'àmbit dels fons monàstics gallecs: "La organización de un fondo monacal: el monasterio de Santa María de Oseira (Orense)", *Actas del Primer Congreso Nacional de Bibliotecarios, Archivistas e Documentalistas*. Porto, 1985, p. 383–419; *El archivo del monasterio de Celanova* (Madrid: Dirección de Archivos Estatales, 1991), o els d'Ester Cruces, en el marc de l'Archivo General de Sevilla amb la inventariació de fons monacals: E. Cruces, F. Trujillo, A. Melero, A. Aguilar, N. Casquete, "El archivo del monasterio de Santa Paula de Sevilla: organización y descripción de sus fondos documentales", *Boletín de la ANABAD*, núm. 45, 2 (1995), p. 163–169; M. Dolores Rodríguez, "Un cuadro de clasificación para los archivos de la Congregación Cisterciense de San Bernardo", *Tabula. Revista de archivos de Castilla-León*, núm. 5 (2000), p. 225–231.

⁷ Destaquem en l'àmbit estatal el "Plan Rector para la organización del Patrimonio Documental de la Iglesia en Aragón" (1998), projecte iniciat a Saragossa des del marc universitari i a requeriment de la Dirección General de Patrimonio Cultural de la Diputación de Aragón, que ha dissenyat un complet programa d'organització dels fons eclesiàstics aragonesos (diocesans, capitulars, parroquials i conventuals) de la regió: Miguel Ángel Esteban; Adelaida Allo Manero; Pilar Gay Molins, "El tratamiento de los archivos eclesiásticos", *V Jornadas de Castilla-La Mancha sobre Investigación en Archivos. Iglesia y religiosidad en España: historia y archivos. Guadalajara, 8–11 mayo, 2001* (Toledo: Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha; Guadalajara: Anabad-Castilla La Mancha: Asociación de Amigos del Archivo Histórico Provincial de Guadalajara, 2002), p. 1727–1754. En aquesta ponència, el grup de professors defineix un model d'actuació, amb les seves directrius i planificació, vàlid per a qualsevol sistema d'arxius eclesiàstic al nivell de l'arxidiòcesi, amb l'exemple i el precedent del programa aplicat a Aragó. També és exemplar la tasca realitzada des de l'Archivo Histórico Eclesiástico de Vizcaya (<http://aheb-beha.org>), que ha plantejat un ambiciós programa descriptiu que té com a objectius l'automatització dels instruments descriptius ja existents, l'actualització de la classificació intel·lectual (amb la identificació de sèries i la determinació d'un quadre de classificació general apte per als fons parroquials) i l'aplicació de les normes internacionals de descripció arxivística (ISAD (G)). En l'àmbit de Catalunya és especialment important el projecte dut a terme a l'Arxiu i la Biblioteca Episcopal de Vic. Aquesta institució, que acull un dels conjunts arxivístics i bibliogràfics més rics de Catalunya, ha dut a terme des de l'any 1996 un projecte de reorganització i informatització dels seus fons i col·leccions amb el patrocini de la Diputació de Barcelona. Amb l'objectiu final de poder posar a disposició dels usuaris un aplegament de més de 200 fons d'arxiu de tipologies diferents, el projecte inclou la identificació, la classificació, l'ordenació i la descripció dels fons, el seu tractament informàtic i un programa de restauració i digitalització de la documentació més important (<http://www.abev.net>).

⁸ Miquel Pérez, "Sercar, ordenar y fer inventari y índex. Sobre arxius i institucions a Catalunya (segles xvi–xvii)", *Lligall. Revista catalana d'Arxivística*, núm. 22 (2004), p. 73–120. M. Martínez Hernández, "L'organització i producció documental de la comunitat de preveres i confraria de Sant Nicolau de Cervera", *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística*, núm. 15 (1999), p. 289–317.

⁹ Remei Perpinyà, *Tecnologies de la informació i informatització d'arxius: l'Arxiu Episcopal de Vic*. [Microforma]. Bellaterra: Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2000 (tesi doctoral, UAB, Facultat de Filosofia i Lletres, 2000).

¹⁰ Remei Perpinyà i Morera, *Projecte d'automatització de l'Arxiu de Sant Benet de Montserrat* (2002–2003).

¹¹ Un projecte semblant quant a l'elaboració d'un quadre de classificació, en primer lloc, i la descripció del fons en inventaris i en catàlegs, després, també ha estat portat a terme en el cas del monestir de les jerònimes de Santa Paula de Sevilla, des de l'Archivo General de Andalucía: Cruces *et al.*, "El archivo del monasterio de Santa Paula".

¹² Entenem per sèries "el conjunt de documents organitzat d'acord amb un sistema de classificació o conservats com una unitat pel fet de ser el resultat d'un mateix procés de formació o de classificació, o de la mateixa activitat, o perquè tenien una mateixa tipologia, o per qualsevol altra relació derivada de la seva producció, recepció o ús". International Council of Archives. Committee on Descriptive Standards, *ISAD (G): Norma internacional general de descripció arxivística: adoptada pel Comitè de Normes de Descripció. Estocolm, Suècia, 19–22 de setembre de 1999 (versió final aprovada pel CIA)*. (Barcelona: Associació d'Arxivers de Catalunya: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 2001), p. 3.

¹³ El principal exponent és l'arxiver canadenc Michel Roberge, que ha dissenyat un quadre de classificació funcional o uniforme, sota la idea clau que totes les organitzacions poden compartir unes classes o seccions funcionals. Michel Roberge, *La classification universelle des documents administratifs* (La Pocatière: Documentor, 1985). Més específicament, i en l'àmbit de la documentació privada, destaquem els recents esforços per definir sèries i marcar pautes de classificació comunes en els fons patrimonials, ben característics

de l'àmbit patrimonial català. Pere Gifré, Josep Matas, Santi Soler, *Els arxius patrimonials* (Girona: CCG Edicions, 2002).

¹⁴ M. Á. Galdón, J. Castillo, "Fondos conventuales de la provincia franciscana de Cartagena: propuesta de cuadro de clasificación", *V Jornadas de Castilla-La Mancha sobre investigación en archivos. Iglesia y religiosidad en España: historia y archivos (Guadalajara, 8–11 mayo 2001)*. (Toledo: Junta de Castilla La Mancha; Guadalajara: Anabad Castilla La Mancha; Asociación de Amigos del Archivo Histórico Provincial de Guadalajara, 2002), p. 1805–1819; M. Crescenta Mateos; M. Dolores Rodríguez, "Un cuadro de clasificación para los archivos de la congregación cisterciense de San Bernardo", *Tabula: revista de archivos de Castilla y León*, núm. 5 (2002), p. 225–231.

¹⁵ Classificar és, doncs, en aquest context "el procés d'identificació i/o d'establiment de les sèries d'un fons i, si es considera convenient, de formació de diferents grups de sèries, procés que en finalitzar es reflecteix i sintetitza en el quadre de classificació del fons". Gifré, Matas, Soler, *Els arxius patrimonials*, p. 38.

¹⁶ Aquest punt recull el camp de la ISAD "Unitats de descripció relacionades". International Council of Archives. Committee on Descriptive Standards, *ISAD (G): Norma internacional general de descripció arxivística: adoptada pel Comitè de Normes de Descripció. Estocolm, Suècia, 19–22 de setembre de 1999 (versió final aprovada pel CIA)*. (Barcelona: Associació d'Arxivers de Catalunya: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 2001), p. 36.

¹⁷ Pontificia Comisión para los Bienes Culturales de la Iglesia, "La función pastoral de los archivos eclesiásticos", carta circular, Ciutat del Vaticà, 2 de febrer de 1997. Reprès en la darrera reunió de responsables d'arxius i monestirs, Conferència Episcopal Espanyola, abril de 2005.

¹⁸ *TEF-Cat. Topografia de l'espiritualitat femenina a la Catalunya medieval i moderna*. Grup de recerca format per Blanca Garí (investigadora principal), Anna Castellano, Mercè Gras, Laia de Ahumada, Núria Jornet, Concepción Rodríguez Parada i Cristina Sanjust.